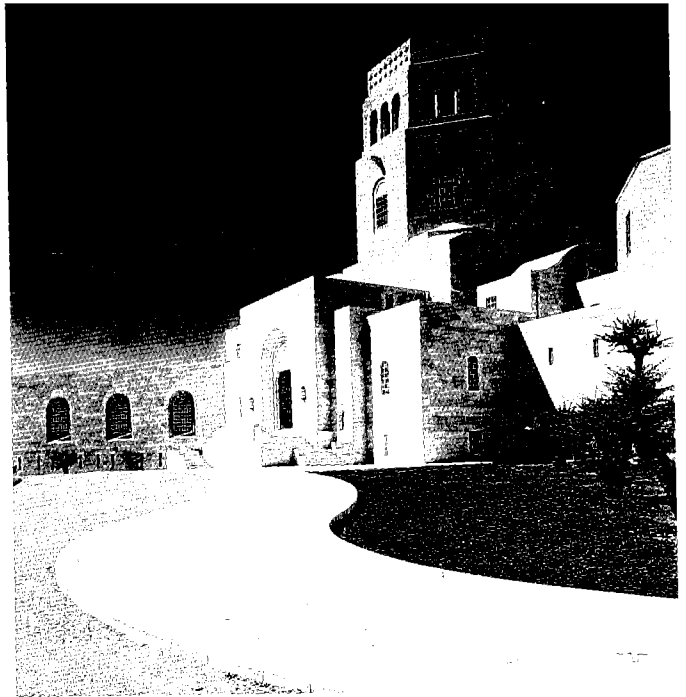

על אותיות עבריות שעיצב אריק גיל

רוני רייך ואיילה זוסמן

את עיני המבקר במוזאון רוקפלר בירושלים¹ צדות כתובות החקוקות בקירות האבן הבהירים וצבועות באדום. הכתובות ניתנות בשלוש שפות: אנגלית, ערבית ועברית, כפי שהקפידו לעשות בארץ בתקופת המנדט הבריטי. הכתובות באנגלית ובערבית נאות כשלעצמן אך רק האותיות והמילים העבריות מביאות את המבקר דובר העברית לכדי הרהור שני. כך הדבר בשל הסגנון הארכאי משהו – לדוגמה 'המשמן הדרומי' ו'המשמן הצפוני' (במקום מתומן) הוא כינויים של האולמות האוקטגוניים; הכתובת 'מלבושים' מציינת את מקום המלתחה; הכתובת 'בית הספרים' קבועה בכניסה לספרייה; ו'היציע הצפונית' ו'היציע הדרומית' מציינים את אולמות התצוגה העיקריים. אך בעיקר צדים את העין צורתן המשובה של האותיות ועיצובן יוצא הדופן. אותיות אלה הן מעשה ידיו של הפסל והטיפוגרף הבריטי אריק גיל (Gill, 1882-1940),² שיצר גם את התבליטים

למעלה: מוזאון רוקפלר, מבט מן החזית. תצלום סמוך לחנוכת הבניין במרכז: כתובת הכוונה חקוקה בקיר המוזאון משמאל. תרבות האיסלאם, תבליט בחצר הפנימית, מעשה ידיו של אריק גיל

- 1 על תולדות הבניין, ראו: א' זוסמן ור' רייך, 'תולדות מוזיאון רוקפלר בירושלים', ספר זאב וילנאי, ב, ירושלים, 1987, עמ' 83-91.
- 2 על אריק גיל נכתב לא מעט, ראו למשל: E. Gill, *Autobiography*, New York 1942; W. Shewring (ed.), *The Letters of Eric Gill*, London 1947; D. Attwater, *A Cell of Good Living: The Life, Works and Opinions of Eric Gill*, London, 1969; *Strict delight: The Life and Work of Eric Gill 1882-1940* (Exhibition Catalogue, Whitworth Art Gallery, University of Manchester), March-April 1980, bibliography on p. 336; M. Yorke, *Eric Gill, Man of Flesh and Spirit*, London 1981. גיל ערך בשנת 1937 מסע נוסף

לעיצוב האותיות היה הכתובת הארמית החקוקה על גבי לוח אבן והמכונה 'ציון עוזיה מלך יהודה'³, שנמצאה זמן מה קודם לכן. הוא אימץ כמעט ללא שינוי את צורת האותיות אל"ף, זי"ן, טי"ת, יו"ד, מ"ם, מ"ם סופית, עי"ן, פ"א ותי"ו המופיעות בכתובת. גם הקצוות דמויי התגים

המעטרים את הבניין, אחד מעל השער הראשי ועשרה בחצר הפנימית. גיל עבד במוזאון רוקפלר בחודשים האחרונים שלפני השלמת הבנייה, בשנת 1934. לגיל קרוב לוודאי לא היה כל ניסיון קודם בעיצוב אותיות עבריות. מעט מאוד אותיות דפוס

לוח הגהה עם סימני הגהה בכתב ידו של גיל (באדיבות חברת מונטייפ, אנגליה)

המשולשים (מעין סריפים, Serifs) בקצות האותיות, האופייניים לכתב הפיידרי העברי והארמי בן התקופה, הועתקו כאן. דוגמאות כתב נוספות מצא גיל בכתובות קבר על גבי גלוסקמאות מימי הבית השני שנתגלו באותם ימים בירושלים.⁴ אל פריטים אלה הייתה

עבריות היו עשויות לסייע בידו באותה עת. אות פרנק-ריהל (Frank-Rühl) הייתה או בשימוש כמעט בלבדי בדפוס. הוא היה עשוי להתוודע לכמה צורות שהיו בשימוש בכתב סופרים, כמו בספרי תורה, בכתובות וכדומה, וכן היה עשוי להיוועץ בסתתי מצבות בירושלים ולקבל מהם השראה, אך למיטב ידיעתנו דבר זה לא קרה. אין ספק שמקור ההשראה העיקרי של גיל

3 א"ל סוקניק, 'ציון עוזיהו מלך יהודה', תרביץ, ב (תרצ"א), עמ' 288-292.
 4 ראו למשל: כתובות מספרות (קטלוג תערוכה 100, במוזאון ישראל), ירושלים תשל"ג, עמ' 10-11, טור 10, פריטים 256-261.

לארץ-ישראל. באותה הודמנות גילף את התבליט 'יוסף המשביר' לחזיתו של בנק 'ברקליס' ברחוב אלנבי בתל-אביב.

המשכן
הצפוני

הוציא העפושית

כתובות הכוונה
החקוקות בקירות
מוזאון רוקפלר,
ירושלים

למעלה וברקע: לוח
הגהה, עם סימני הגהה
בכתב ידו של אריק
גיל. שמור בארכיון
מונוטייפ, אנגליה

אבגדהוזהחטייכךלמ
סנוסעפףצץק
רשית(?!";:)

אותיות גיל/עברית

אבגדהוזהחטייכךלמנסעפףצץק רשית 4321
098765 ;:?!";:~*~

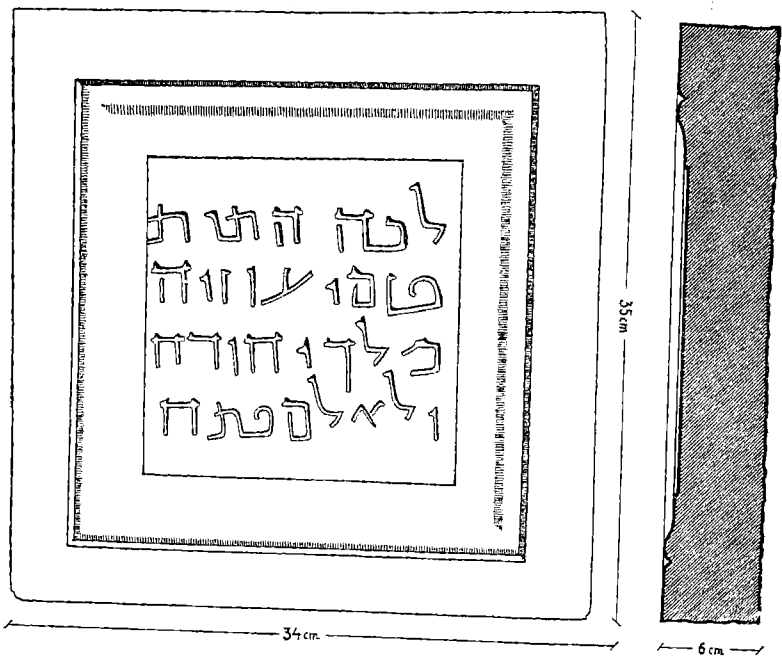
I234567890

בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש.
חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון
ארמי. ביררו להם לישראל בתב אשורית ולשון הקודש

סביו
המזרחי

א בג דהוזחט יכלבנסעפצק רשתךםורץ

אלף-בית עברי של
כתובות ההכונה.
האותיות החלולות
משוחזרות

תרשים 'ציון עזיה
מלך יהודה'

פנח בכוית יצרים

הוא עיצב את האות לשימוש הבלבדי של פרופ' לאו מאיר מן האוניברסיטה העברית בירושלים. האות תוכנה לשימוש במקביל לאות הלטינית בסקרוויל (Baskerville), בחברת 'מונוטייפ' באנגליה.⁵ כל שנתר בארכיון החברה הוא גיליון

לו בוודאי גישה בלתי אמצעית, שכן נשמרו בחלקם במחסני מחלקת העתיקות של ממשלת המנדט הבריטי, שבעבורה נבנה המוזאון. ייתכן כי את הרעיון לצבוע את האותיות באדום (לעומת הצבע השחור המקובל במצבות קבורה)

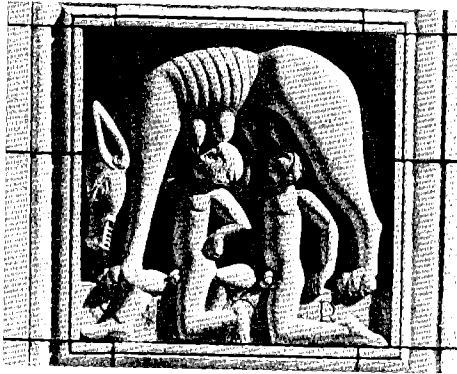

תרבות ישראל, תבליט בחצר הפנימית, מעשה ידיו של אריק גיל

הגהה לשרטוטי האות עם תיקונים והערות שוליים בכתב ידו של גיל וניסיון הדפסה, ואלה המתפרסמים כאן. הטיפוגרף הירושלמי משה שפיצר, מבית

אימץ גיל מכתובת אחרת שנמצאה באותם ימים: הכתובת היוונית שהייתה קבועה, יחד עם כתובות נוספות, בסורג שהקיף את בית המקדש שבנה הורדוס במאה הראשונה לפה"ס. בשנת 1937 עיצב גיל אות עברית נוספת, לצורכי דפוס, אות שאין לה כל קשר צורני לאותיות מכתובות ההכוונה במוזאון רוקפלר.

⁵ הדברים נמסרו לנו מחברת Monotype Corporation, אנגליה, שהמציאו לידינו את גליון ההגהה וניסיון ההדפסה, והם מתפרסמים כאן באדיבותם.

תרבות רומי,
תבליט בחצר
הפנימית, מעשה
ידיו של אריק גיל

לסידור עמוד חגיגי ולכל מטרה אחרת שיפה לה
כתב מיוחד במינו, עשיר-צורות ומרהיב-עין.

לא עלה בדיננו לאתר את לוח האבן שנזכר
בהודעת שפיצר. יש לקוות כי בחומר הארכיוני
הרב שנותר בעיזבוננו של גיל, ואשר התפזר בין
ארכיונים אחדים ברחבי העולם, יימצאו דברים
נוספים על אודות אפיזודה זו בתולדות עיצוב
האות העברית.

המלאכה 'אותיות ירושלים', שהיה בקשר עם
גיל כאשר הלה שהה בארץ,⁶ יצק אות חדשה
ומוזרה זו בשנות החמישים ונתן לה פומבי.⁷ וכך
כתב שפיצר בהודעה מטעם 'אותיות ירושלים'
על אות גיל חדשה זו:

באות זו ניתן בידי בעל המקצוע כלי חדש המעשיר
את מערכת אותיות הדפוס העבריות בתוספת רבת-
חן ועזת-אופי. יוצרו של הכתב, המפתיע
בסגולותיו המיוחדות ובקווי-האופי החדשים שלו,
הוא אריק גיל, הפסל ואומן-האות הבריטי הנודע.
הוא אשר קנה לו שם בראש מחדשי אותיות הדפוס
בדור הזה של חידוש ותיקון למלאכת הספר בעולם.
בשעת שבתו בירושלים נמשך אריק גיל לחקור
בצורות הכתב העברי ובבעיותיו. פרי מאמציו הניח
אחריו אלף-בית עברי חקוק על לוח אבן, והוא
ששימש יסוד לגופן חדש זה. צביון אות חקוקה
ששיוה הפסל לאלף-בית שלו, צביון שאין לו
תקדים בתולדות הדפוס העברי, הוא הנותן לאות
החדשה יחוד משלה המשנה אותה משאר כל
האותיות. מפני שוני זה תצלה אות גיל ביותר

תל-אביב תשמ"ה, עמ' 17-22, ובעיקר עמ' 19, שם
מובאת ההודעה של שפיצר לקהל. אין כמוכן כל
קשר צורני בין אות גיל ובין אותיות רוקפלר (השם
האחרון שלנו, א"ז ר"ר). וראו גם: אותיות ירושלים,
רשימת אותיות עבריות, שבט תשי"ט.

6 I. Soifer, 'The Pioneer Work of Maurice Spitzer',
H. Spencer (ed.), *The Penrose Annual 1970*, London
1970, pp. 127-142, esp. pp. 138-139

7 א' תמרי, אות עברית חדשה (קטלוג תערוכה
בגלריה האוניברסיטאית, אוניברסיטת תל-אביב),